

УДК 373.5.015.31:18+17.022.1](477) “195 – 199” (043.3)

Лук'яненко Г. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто основні питання теорії морального виховання старшокласників України в загальноосвітніх закладах другої половини ХХ століття. Проаналізовано особливості впливу соціально-економічних та політичних умов Радянського Союзу на педагогічну науку – з 1949 року до 1991 року керівництво українською школою проходило централізовано, без врахування національних особливостей. У 1961 році на ХХІІ з'їзді КПРС був прийнятий “Моральний кодекс будівника комунізму”, який став основою життєдіяльності комсомольців. Учені-педагоги радянського періоду розглядали моральне виховання як складову комуністичного. Після проголошення незалежності України національна програма виховання встановлює пріоритетні підходи до вивчення ціннісної бази сучасних старшокласників, яка ґрунтується на традиціях української культури та найкращих здобутках національної і світової педагогіки та психології. Автор зазначає позитивні та негативні тенденції розвитку теорії морального виховання в означений період.

Ключові слова: моральне виховання, старшокласники, навчально-виховний процес, виховна робота.

Сучасні умови загострення суспільної потреби у формуванні громадянина української держави нового типу мислення привертають увагу до низки невирішених питань в освітній галузі. Морально-етичну основу українського державотворення покликана забезпечити виховна структура в загальноосвітніх закладах. Спираючись на національну ідею, потрібно всебічно опрацювати напрями відновлення духовності нашого народу. Положення Державної програми “Освіта”, Концепції національного виховання стверджують, що опанування духовної культури нації, людства, прищеплення моральних почуттів, переконань має стати фундаментом для гармонійного та всебічного розвитку особистості [7; 8].

Україна, як невід'ємна частина світової спільноти, формуючи національну систему освіти, має запроваджувати нові та вдосконалювати сучасні підходи педагогічної теорії і практики. Саме педагогіка є основною формою передачі соціального досвіду, коли сучасні умови висувають незнані раніше завдання та форми взаємодії суб'єктів виховної діяльності. Тільки загальноосвітній заклад може забезпечити потребу суспільства в діяльних, обдарованих, інтелектуально та культурно розвинених громадянах. Широке впровадження гуманізації та індивідуального підходу до розвитку особистості зумовлює враховувати кращі досягнення вітчизняної та зарубіжної науки.

Питання морального виховання в різних аспектах глибоко вивчали І. Бех, В. Галузинський, М. Боришевський, О. Дубасенюк, О. Киричук, Т. Люріна, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, К. Чорна та інші. В межах формування національної свідомості моральне виховання вивчали Г. П. Васянович, О. Вишневський, Т. Д. Дем'янюк, П. М. Щербань. Використання народної педагогіки у моральному вихованні молодих поколінь висвітлено у працях А. Богуш, Н. Лисенко, О. Матвієнко, Н. Рогальської, Ю. Руденка, В. Чайки та інших.

Метою статті є узагальнення на основі праць провідних педагогів основних напрямів морального виховання другої половини ХХ століття.

Розвиток теорії та практики морального виховання в Радянському Союзі з кінця 40-х років проходив у складних та суперечливих соціально-економічних і політичних умовах – командно-адміністративний стиль управління, важкі післявоєнні часи негативно впливали на тенденції моральних відносин між людьми, тому в цей період була підвищена увага до морального виховання шкільної молоді. Керівництво навчально-виховним процесом радянської української школи проходило централізовано, із Москви, без врахування національних та регіональних особливостей. У педагогіці другої половини ХХ століття визначення місця і значення поняття “моральне виховання” було неоднозначним. Так, у підручнику “Педагогіка” за 1956 рік за редакцією І. А. Каїрова дається таке тлумачення морального виховання – це планомірна дія на дітей у процесі організації їх різноманітної діяльності з метою формування у них моральної поведінки, моральних понять, переконань і рис характеру [12, с. 202-205]. Розвитку теорії морального виховання маємо завдячувати дослідженням М. І. Болдирєва, який у своїх працях зосередив увагу на змісті і методах виховання радянського патріотизма та інтернаціоналізму, національної гордості, соціалістичного гуманізму, свідомої дисципліни, оптимізму, правдивості, культури поведінки [3, с. 84]. В 1961 році ХХІІ з’їздом КПРС був прийнятий “Моральний кодекс будівника комунізму” – принципи комуністичної моралі, які стали основою життєдіяльності комсомольців: відданість справі комунізму, любов до соціалістичної Батьківщини, сумлінна праця на благо суспільства; висока свідомість громадського обов’язку, колективізм, гуманні відносини і взаємоповага між людьми та ін.

Науково-педагогічна робота видатного вченого-гуманіста В. О. Сухомлинського направлена на виховання у дітей любові до Батьківщини, до батьків, поваги до старших, працелюбства, бережливого ставлення до природи. Василь Олександрович наголошував на індивідуалізації дитини у колективі, на диференційованому підході до особистості учня. У книзі “Моральний ідеал молодого покоління” (1963), на матеріалі багаторічної практичної виховної роботи педагог-практик

виокремив окремі елементи морального ідеалу, які нерозривно зв'язані і складають єдине ціле: 1) усвідомлення піднесеного, благородного змісту життя; 2) принциповість, єдність слова і діла; 3) комуністичне відношення до праці; 4) висока моральність особистого життя [14, с. 85-110]. В. О. Сухомлинський мислив глибоко і нестандартно для свого часу, він ввів до педагогічної науки такі нові поняття, як “духовність”, “сердечність”, “співпереживання”, “людяність” [13, с. 251].

Українські педагоги Д. І. Водзінський і О. П. Кондратюк у 60-х роках розглядають одну з важливих проблем радянської школи – здійснення морального виховання у навчально-виховному процесі. Педагог Д. І. Водзінський наголошує на проблемі розриву виховання і навчання, виховання і життя – “морально виховувати учнів – це значить вчити їх життя, показувати саме життя без прикрас, з його радощами перемог і труднощами росту” [4, 8]. У 1976 році в підручнику “Педагогіка” А. П. Кондратюк визначає моральне виховання як організовану і цілеспрямовану діяльність із формування моральної свідомості, почуттів, навиків і звичок поведінки [11, с. 245].

У Постанові “Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи”, що була прийнята Верховною Радою СРСР 12 квітня 1984 року, підкреслюється, що школа в умовах удосконалення розвиненого соціалізму повинна формувати у своїх вихованців усвідомлену потребу у праці, розвивати почуття відповідальності, організованості і дисципліни, виробляти внутрішню потребу жити за принципами комуністичної моралі. В розвитку педагогічної теорії в радянський період ігнорувались відмінності між містом і селом, розумовою і фізичною працею, умовами життя, що привело до прийняття на квітневому Пленумі ЦК КПРС (1985 р.) рішення про перебудову у суспільстві та, зокрема, у педагогіці. Аналізуючи опрацьовані дослідження та публікації 80-х років, можемо сказати, що моральне виховання продовжує ґрунтуватись на марксистсько-ленінському вченні.

З першого дня утворення Української незалежної держави обрано курс на побудову демократичного суспільства, гуманні відносини між людьми та вихованні у молоді таких виховних пріоритетів: утвердження основних загальнолюдських цінностей – справедливості, патріотизму, доброти, інших добродійностей; прищеплення шанобливого ставлення до культури усіх народів, що живуть в Україні; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю. Формування системи цінностей уже не обмежується ідеологією, нові моральні вартості стають центром всебічного гармонійного розвитку особистості.

Характерні особливості морального виховання учнів у незалежній

Україні розглядали багато вчених-педагогів. Так, В. Білоусова визначала моральне виховання як спеціально організовану взаємодію педагога з дитиною на основі положень гуманізму. Гуманізм, як зазначає педагог, – це олюднення відносин, морально-емоційна атмосфера взаємопорозуміння, обопільної поваги й турботи, безкорисливого ставлення один до одного не як до засобу досягнення власних інтересів, а як до мети [2]. Серед дослідників простежується й підхід до морального виховання як складової національного виховання. Т. І. Люріна визначає основним у процесі морального виховання юного громадянина розвиток таланту, розумових та фізичних здібностей; виховання культури демократії; особиста відповідальність за збереження і примноження природних багатств рідного краю; розуміння світу як системи держав, які повинні мирно існувати і співпрацювати в умовах інтелектуальної свободи, високих моральних ідеалів; ознайомлення з історією, культурою, економікою, традиціями, особливостями національного характеру народів інших держав; підготовка особистості до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, терпимості, рівноправності обох статей. Т. Люріна вважає, що серед збудників морального самовдосконалення людини найбільш міцні знаходяться в ній самій [9, с. 33-43].

В Українському педагогічному словнику в 1997 році С. Гончаренко розглядає моральне виховання як один із найважливіших видів виховання, що полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини [5, с. 216]. Моральне виховання школярів, на думку М. І. Соловей та Є. С. Спіцина, – цілісний процес, спрямований на формування у молоді моральної свідомості, моральних почуттів, моральних рис особистості, моральної поведінки [10, с. 45]. Я. Гнутель визначає завданнями морального виховання формування високої моральної свідомості і звичок поведінки в різних сферах життєдіяльності, що керується відповідними принципами, нормами і правилами, які є загальноприйнятими у демократичному суспільстві [6, с. 27]. Національна програма виховання встановлює пріоритетні підходи до вивчення ціннісної бази сучасних старшокласників, яка має ґрунтуватись на традиціях української культури та найкращих здобутках національної і світової педагогіки та психології. За основу потрібно брати, що принцип людяності закладений у морально зрілій особистості. І. Д. Бех зазначає, що виховання особистості дуже складний процес, який має ґрунтуватись насамперед на повазі до учня, його гідності [1].

Висновки. Підбиваючи підсумки, можемо констатувати, що до початку 90-х років моральне виховання розглядалось як частина ідейного виховання. Сьогодні моральне виховання є першочерговим завданням

освіти, що здійснюється для ідентифікації дитини і її самореалізації. Основою виховання молоді в Україні є національна ідея, яка відповідає потребам відродження і розвитку нашої культури та прилучення до світової. Народна українська педагогіка передбачає формування широкого кола моральних якостей – патріотизму й гуманізму, чесності, працелюбності, почуття гумору, сміливості й мужності, порядності, людської гідності, скромності, оптимізму, вміння дружити тощо. Глибоке усвідомлення змісту і значення моральних цінностей майбутніми громадянами України неможливе без використання надбань педагогічної науки та створення розумного співвідношення кращого досвіду цих надбань і сучасних підходів до морального виховання.

Використана література:

1. Бех І. Д. Дитина в процесі особистісно орієнтованого виховання / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. ; в 2 кн. – К. : Педагогічна думка, 1999.
2. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : монографія / В. О. Білоусова. – К. : ІЗМН, 1997. – 192 с.
3. Болдырев Н. И. Воспитание коммунистической морали у школьников / Н. И. Болдырев. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Гос. уч.-пед. изд-во МП РСФСР, 1956. – 232 с.
4. Водзінський Д. І. Моральне виховання старшокласників / Д. І. Водзінський. – К. : Радянська школа, 1968. – 200 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Гнутель Я. Виховна робота в сучасних умовах: теорія й методика / Я. Гнутель. – Тернопіль : Астон, 1998. – 262 с.
7. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
8. Концепція національного виховання // Освіта – 1996. – 26 жовт. – С. 4-5.
9. Люрина Т. И. Нравственное воспитание подростков средствами фольклора : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. И. Люрина. – К., 1992. – 172 с.
10. Педагогіка в опорних структурно-логічних схемах : навчально-методичний посібник для студентів заочної та вечірньої форм навчання / укл. М. І. Соловей, Є. С. Спіцин – К. : КДЛУ, 1999. – 105 с.
11. Педагогіка / под общей редакцией А. П. Кондратюка. – К. : Вища школа, 1976. – 376 с.
12. Педагогіка / под редакцией И. А. Каирова (главный редактор), Н. К. Гончарова, Б. П. Есипова, Л. В. Занкова. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1956. – 436 с.
13. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / І. Л. Сіданіч ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – К. : ТОВ “НВП” Інтерсервіс, 2013. – 464 с.
14. Сухомлинский В. А. Нравственный идеал молодого поколения / В. А. Сухомлинский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 152 с.

References:

1. Bekh I. D. Dytyna v protsesi osobystisno oriientovanoho vykhovannia / I. D. Bekh // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi : zb. nauk. pr. ; v 2 kn. – K. : Pedagogichna dumka, 1999.
2. Bilousova V. O. Teoriia i metodyka humanizatsii vidnosyn starshoklasnykiv u pozaurochnii diialnosti zahalnoosvitnoi shkoly : monohrafiia / V. O. Bilousova. – K. : IZMN, 1997. – 192 s.

3. *Boldyrev N. I. Vospitanie kommunisticheskoy morali u shkolnikov / N. I. Boldyrev. – 2-e izd., ispr. i dop. – M. : Gos. uch.-ped. izd-vo MP RSFSR, 1956. – 232 s.*
4. *Vodzinskyi D. I. Moralne vykhovannia starshoklasnykiv / D. I. Vodzinskyi. – K. : Radianska shkola, 1968. – 200 s.*
5. *Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – 376 s.*
6. *Hnutel Ya. Vykhovna robota v suchasnykh umovakh: teoriia y metodyka / Ya. Hnutel. – Ternopil : Aston, 1998. – 262 s.*
7. *Derzhavna natsionalna prohrama “Osvita” (“Ukraina KhKhI stolittia”). – K. : Raiduha, 1994. – 61 s.*
8. *Kontsepsiia natsionalnoho vykhovannia // Osvita – 1996. – 26 zhovt. – S. 4-5.*
9. *Lyurina T. I. Nravstvennoe vospitanie podrostkov sredstvami folkloru : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / T. I. Lyurina. – K., 1992. – 172 s.*
10. *Pedahohika v opornykh strukturno-lohichnykh skhemakh : navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv zaочноi ta vechirnoi form navchannia / ukl. M. I. Solovei, Ye. S. Spitsyn – K. : KDLU, 1999. – 105 s.*
11. *Pedagogika / pod obshchey redaktsiiey A. P. Kondratyuka. – K. : Vishcha shkola, 1976. – 376 s.*
12. *Pedagogika / pod redaktsiiey I. A. Kairova (glavnyy redaktor), N. K. Goncharova, B. P. Yesipova, L. V. Zankova. – M. : Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatelstvo ministerstva prosveshcheniya RSFSR, 1956. – 436 s.*
13. *Sidanich I. L. Dukhovno-moralne vykhovannia ditei u vitchezhanii shkoli (XX – pochatok XXI stolittia) : monohrafiia / I. L. Sidanich ; NAPN Ukrainy, Un-t menezh. osvity. – K. : TOV “NVP” Interservis, 2013. – 464 s.*
14. *Sukhomlinskiy V. A. Nravstvennyy ideal molodogo pokoleniya / V. A. Sukhomlinskiy. – M. : Izd-vo APN RSFSR, 1963. – 152 s.*

ЛУКЪЯНЕНКО Г. В. Теоретические основы нравственного воспитания старшеклассников в общеобразовательных заведениях Украины второй половины XX века.

В статье рассмотрены основные вопросы теории нравственного воспитания старшеклассников Украины в общеобразовательных заведениях второй половины XX века. Проанализированы особенности влияния социально-экономических и политических условий Советского Союза на педагогическую науку – с 1949 по 1991 год руководство украинской школой проходило централизованно, без учета национальных особенностей. В 1961 году на XXII съезде КПСС был принят “Моральный кодекс строителя коммунизма”, который стал основой жизнедеятельности комсомольцев. Ученые-педагоги советского периода рассматривали нравственное воспитание как составляющую коммунистического. После провозглашения независимости Украины национальная программа воспитания устанавливает приоритетные подходы к изучению ценностной базы современных старшеклассников, основанные на традициях украинской культуры и лучших достижениях национальной и мировой педагогики и психологии. Автор отмечает положительные и отрицательные тенденции развития теории нравственного воспитания в указанный период.

Ключевые слова: нравственное воспитание, старшеклассники, учебно-воспитательный процесс, воспитательная работа.

LUKYANENKO G. V. Theoretical basis of moral education of senior pupils in educational institutions of Ukraine in the second half of the XX century.

The article describes the main points in the moral education theory of senior pupils of general education institution in Ukraine the second half of the XX century. The features of the influence of socio-economic and political conditions of the Soviet Union on pedagogic science are analyzed – from 1949 till 1991, the leadership of the Ukrainian School held centrally, without taking into account national peculiarities. In 1961, at the XXII Congress of the CPSU the “Moral Code of the Builder of Communism” was adopted, which became the basis for livelihoods scouts. The Soviet period scientists considered moral education as a component of a communist. After the declaration of independence of Ukraine national education program establishes the priority approaches to learning of the value base

of the current senior pupils, that based on the traditions of Ukrainian culture and the best national achievements and world pedagogy and psychology. The author notes the positive and negative trends in the development of the theory of moral education in affected period.

Keywords: *moral education, senior pupils, the educational process, educational work.*

УДК: 378.091.26:81'243](4)

Максименко О. О.

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ У НАПРЯМІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПОГЛЯД ВЧЕНИХ ЗАРУБІЖЖЯ

Статтю присвячено новітнім технологіям оцінювання у напрямі професійно орієнтованого навчання іноземних мов у європейській іншомовній освіті. Ґрунтуючись на загальних педагогічних засадах, альтернативні технології оцінювання охоплюють “перформенсове” і портфолійне оцінювання, само- і взаємооцінювання, які потребують врахування галузевої специфіки, забезпечення матеріалами та відповідної організації.

Ключові слова: *оцінювання, професійно орієнтоване навчання іноземних мов, напрям, іншомовна освіта, самооцінювання, взаємооцінювання, портфолійне оцінювання, перформенсове оцінювання.*

Застосування конструктивістського підходу в європейській іншомовній освіті запровадило оцінювання практичною складовою навчального процесу, наділивши його вагомим функціональним навантаженням. У контексті підходу оцінювання результатів навчання спрямоване на врахування процесуальних особливостей, а саме: відображення перебігу процесу, самооцінювання та критеріальну зорієнтованість. Професійно орієнтоване навчання іноземних мов (ПОНІМ), як напрям європейської іншомовної освіти, характеризується багатоаспектністю, що потребує відповідного відображення у комплексному оцінюванні досягнутих результатів. Доробки вчених розкривають специфіку втілення останніх досягнень педагогічної галузі щодо оцінювання у напрямі ПОНІМ у європейській іншомовній освіті.

Освітні органи України документально засвідчують актуальність та здійснюють координацію викладання мов на різних рівнях освіти, що забезпечують професійну підготовку. Проте механізми організації та оцінювання навчальних результатів з іноземних мов у галузевому контексті потребують змін відповідно до новітніх європейських технологій.

Питання підходів до оцінки знань у вивченні іноземних мов порушують вітчизняні практики О. Мацера, І. Булах і І. Шило. Проблему контролю